

Hoe uniek is Baarle? (7)

HERMAN JANSSEN

Op onze wereldwijde zoektocht naar enclaves zijn we in het voormalige Joegoslavië aanbeland. Daar bevindt zich een enclave van de republiek Bosnië en Herzegovina, volledig omringd door grondgebied van de republiek Servië. Deze enclave is in Bosnië-Herzegovina gekend als Medurjecje, in Servië heet diezelfde enclave Sastavci. Beide landen erkennen het bestaan ervan, wat het gebied een wettelijk statuut geeft. Des te opmerkelijker is het dat de enclave niet eens door google maps of google earth wordt getoond.

Bosnië en Herzegovina

Bosnië-Herzegovina, kortweg 'Bosnië', is een federale republiek in de Balkan (het zuidoosten van Europa). In 2013 telde Bosnië 3.791.622 inwoners op een oppervlakte van 51.209 km². In de hoofdstad Sarajevo wonen ongeveer 430.000 mensen.

Burgeroorlog

Bosnië riep een jaar na het referendum van 1 maart 1992 de onaf-

Medurjecje, een Bosnische enclave in Servië. www.priboj.rs

hankelijkheid uit. Na Slovenië en Kroatië was Bosnië het derde land dat zich van het voormalige Joegoslavië afscheidde. Het referendum werd door het merendeel van de Bosnische Serviërs geboycot. Zij waren tegen de onafhankelijk-

Ratko Mladic en Radovan Karadzic. <https://sibenski.slobodnadalmacija.hr>

heid. Kort na het uitroepen van de onafhankelijkheid in 1992 brak de Bosnische burgeroorlog uit die naar schatting aan honderd- tot tweehonderdduizend mensen het leven heeft gekost. Het kort daarvoor gevormde Bosnisch-Servische leger onder leiding van generaal Ratko Mladic omsingelde en bombardeerde - gesteund door het Joegoslavisch Volksleger - de Bosnische hoofdstad Sarajevo. Eén miljoen vluchtelingen vertrokken naar het buitenland.

De politieke leider van de Bosnische Serviërs, Radovan Karadzic, kwam op 12 mei 1992 met het

plan om de Bosnische volkeren fysiek te scheiden. Al in 1992 werden tientallen Bosnische steden en dorpen aangevallen en geplunderd. Vooral de Bosnische-Serviërs hebben zich aan etnische zuiveringen schuldig gemaakt. De niet-Servische bevolking die ter plaatse bleef, werd uitgemoord, opgesloten in gevangenkampen of verdreven. Er vonden massamoorden plaats, o.a. in Srebrenica waar in 1995 ruim achtduizend mensen zijn vermoord.

De Bosnische burgeroorlog eindigde na internationaal ingrijpen in 1995 met het verdrag van Dayton, waarna de betrekkingen met de buurlanden stabiliseerden. Het verdrag verdeelde Bosnië in twee entiteiten: de Federatie van Bosnië en Herzegovina (bewoond door Bosniakken en Bosnische Kroaten) en de Republika Srpska (een deelrepubliek bewoond door Bosnische Serviërs die onafhankelijkheid nastreven). Vluchtelingen werden in staat gesteld om naar hun oorspronkelijke woonplaatsen terug te keren, maar de onveilige situatie weerhield de meesten daarvan. In grote delen van het land zijn nog altijd tal van huizen en zelfs hele dorpen onbewoond. De petrochemische industrie en de winning van kolen en zink zijn door de oorlog flink beschadigd.

Radovan Karadzic werd in 2010 opgepakt nadat hij zich jarenlang onder een valse naam in Belgrado wist te verschuilen. In maart 2016 is hij door het Joegoslavië tribunaal in Den Haag tot een gevangenisstraf van 40 jaar veroordeeld. Anderhalf jaar later werd Ratko Mladic tot een levenslange gevangenisstraf veroordeeld wegens deelname aan genocide, misdaden tegen de menselijkheid en oorlogs-

Volledig door Servisch gebied omringd. <http://geosite.jankrogh.com>

misdrijven. Hij was in mei 2011 gearresteerd.

Medurjecje

Medurjecje is een enclave van Bosnië die zich ten westen van de Servische stad Priboj (regio Zla-

tibor) bevindt. De enclave maakt deel uit van het dorp Rudo (regio Foča), gelegen in de Bosnische deelrepubliek Srpska. De oppervlakte bedraagt slechts 395 hectare 83 are en 57 centiare, waardoor de enclave op heel wat kaarten niet getoond kan worden.

Ondertekening van het verdrag van Berlijn op 13 juli 1878.

<https://foto-history.livejournal.com>

Mioče, nu een vredig dorpje. <https://wikimedia.org>

Medurjecje ligt op 400 à 500 meter boven het zeeniveau, op 15 km ten westen van het drielandenpunt tussen Bosnië, Servië en Montenegro en op 1.130 meter van het thuisland Bosnië. De enclave omvat heel het dorp Medurjecje en een klein deel van het dorp Sastavci, dat grotendeels op Servisch grondgebied ligt.

Ontstaan

Van een echte enclave volgens het internationaal recht is pas sprake vanaf het uitroepen van de Bosnische onafhankelijkheid op 5 april 1992. Op dat moment werd Medurjecje een internationale enclave. Wat hieraan voorafging, is bij gebrek aan schriftelijke documenten amper bekend, al

staat vast dat de enclave een restant van het Oostenrijks-Hongaarse koloniale verleden is. In 1878 werd tijdens het Congres van Berlijn het Balkangebied door de grote mogendheden verdeeld. Oostenrijk mocht toen Bosnië en Herzegovina innemen. Ten gevolge van 'bijzondere eigendomsaangelegenheden' werd ook Medurjecje geannexeerd. Wat deze 'aangelegenheden' waren, weten we niet. Volgens een verhaal dat circuleert onder de plaatselijke bevolking kreeg de dochter van een lokale bestuurder ten tijde van de Ottomaanse overheersing een stuk land als bruidsschat toegewezen toen zij met een Oostenrijks-Hongaarse officier trouwde. Oostenrijk-Hongarije beschouwde dit gebied al snel als een onderdeel van zijn territorium. Volgens een andere verklaring kreeg het Oostenrijks-Hongaarse Rijk in 1878 een aantal militaire garnizoenen binnen de Ottomaanse grenzen, waaronder Medurjecje. Hoe dan ook, na het Berlijnse

Priboj-centrum. www.slobodnaevropa.org

Congres behoorde Medurjecje niet meer tot het Ottomaanse Rijk, de omringende dorpen wél. Vervolgens overleefde de enclave situatie zowel de val van het Oostenrijks-Hongaarse Rijk als de ontbinding van de Republiek Joegoslavië.

Bevolking

Tijdens de burgeroorlog (1992–1995) nestelden het Servisch-Bosnische en Joegoslavische leger zich op de heuveltoppen nabij de enclave grens. Nadat in het nabijgelegen dorp Mioce zeventien Bosniërs waren ontvoerd en vermoord, vluchtte een groot deel van de enclavebevolking eind 1992 weg. Strikt genomen vond in de enclave geen etnische zuivering plaats noch werd er grondgebied ingenomen. Maar sinds het herstel van de vrede keerden slechts zeven Bosniërs naar hun vroegere eigendom terug. Zij hebben geen Servische druk van de politie of het gerecht moeten doorstaan. Veel gerestaureerde huizen worden overigens door de eigenaren als vakantie- en weekendhuisjes gebruikt.

In 1999 telde de enclave 75 gezinnen, goed voor 270 inwoners. De bevolkingsdichtheid bedroeg 68 inwoners per km². De helft van de bevolking was Bosnisch moslim van origine, ruim 70% had de Servische nationaliteit. In 2012 telde de enclave 80 gezinnen of 283 inwoners, waaronder nog maar 32 Bosnische moslims. Slechts 15,3% van de bevolking is jonger dan 20 jaar. De gemiddelde leeftijd in de enclave is vijftig jaar, wat hoog is. Dat komt omdat alsmeer jongeren bij gebrek aan werk hun dorp verlaten.

Basisschool in Sastavci.

<https://archive.is>

De bevolking is deels tewerkgesteld in de industrie en dienstverlening in Priboj. Daarnaast zijn er vooral de extensieve veehouderij, groenten- en fruitteelt en bosbouw. Het succes van de onlangs opgerichte melkverwerkingsfabriek Bioimlek op Servisch grondgebied van Sastavci zorgt voor een toegenomen belangstelling in de omliggende dorpen voor de traditionele veeteelt.

Curiositeiten

Medurjecje is een buurtschap van de Bosnische gemeente Rudo. Maar de enclave is sterk verbonden met de omringende Servische gemeente Priboj. Alle voorzieningen komen namelijk

vanuit Servië. Denk daarbij aan de tewerkstelling, elektriciteit, televisie, telefoon, post, onderwijs, politie en medische zorg. Een groot deel van de enclavebevolking is in het Servische Priboj tewerkgesteld. De telefoons in Medurjecje hebben een Servisch nummer, dus beginnend met +381. Enclavebewoners betalen hun factuur voor telefoon, water en elektriciteit in Servische dinars! Brieven naar de Bosnische enclave worden eveneens via Servië bezorgd. De Servische post bedient de enclave als een gewone Servische gemeente. Zowel de Bosnische (BA 73260) als de Servische postcode (RS 31330) kan gebruikt worden.

De plaatselijke basisschool is volledig met geld van de Servische overheid opgericht en gesubsidieerd. Bijgevolg wordt daar het Servische onderwijsprogramma gevolgd. Aansluitend gaan de meeste jongeren uit de enclave naar het voortgezet onderwijs in Priboj. Met het oog op de ordehandhaving werken Bosnische en Servische politiediensten samen. De Bosnische politie mag de

De burgemeester van Priboj heet de leerlingen in Sastavci welkom bij het begin van het nieuwe schooljaar. <http://media.pmedia.rs>

Strengere grenscontroles. www.blic.rs

grenspost met Servië niet passeren. Wanneer in de enclave een misdrijf wordt gepleegd, voert de Servische politie van Priboj het onderzoek uit en volgt de politie van Rudo het proces in Bosnië op. Het enige ziekenvervoer in de enclave wordt vanuit het ziekenhuis van Priboj geregeld. Normaal behandelt men daar alleen mensen die een Servische ziekteverzekering hebben. Degenen met een Bosnische ziekteverzekering worden alleen in noodsituaties geholpen. Dit alles is een erfenis van het vroegere Joegoslavië. Bestaande faciliteiten uit die tijd bleven om praktische (vooral financiële) redenen behouden.

Naast de unieke institutionele regelingen, is Medurjecje ook interessant in termen van nationalisme. De enclavebewoners voelen zich uitdrukkelijk Serviër en geen Bosniër. In de enclave zie je slechts Servische vlaggen: op posters en in huizen, maar ook bij de plaatselijke staatsinstellingen. Medurjecje is geen etnische enclave en de enclavegrens is ook niet zichtbaar in het

straatbeeld. Er zijn geen grenspalen of stenen die de grens aanduiden. Er zijn ook geen grenscontroles tussen de enclave en het omringende Servische grondgebied.

Kunnen we Medurjecje dan als een 'non-enclave' beschouwen, een enclave die er feitelijk geen is? Neen! De enclavesituatie wordt in de eerste plaats concreet ervaren omdat alle enclavebewoners hun grond- en gemeentebelasting in Bosnië betalen, ook al krijgen ze daar geen voorzieningen voor in de plaats. In de tweede plaats is de enclave maar moeizaam door het bestaande wegennet ontsloten. Door de enclave passeert een weg (R449) naar het Bosnische gehucht Ustibar, van waaruit zowel het Bosnische Rudo (R467) als het Servische Priboj (R449 en 191) bereikbaar zijn. Kort voor de grens met Ustibar, ruim een kilometer ten noordoosten van de enclave, staat een Servisch douanekantoor. De enclave bevindt zich namelijk in de Servische douane-unie. Iets verderop in Ustibar staat een Bosnische grenspost. Zo passeren de enclavebewoners tot tweemaal toe een douanepost alvorens zij hun gemeentehuis in Rudo bereiken. Dat doen zij overigens best met de auto, want er is geen busverbinding tussen de enclave en het gemeentecentrum. Wél is de enclave netjes door een busdienst met Priboj in Servië verbonden! Via Ustibar naar Priboj zijn er maar liefst vier grensposten. Wie in Priboj werkt, wordt aan de grens dus acht keer per dag tegengehouden en gecontroleerd! De internationale groene kaart voor het voertuig wordt telkens nagekeken en zelfs kleine hoeveelheden voedsel worden als verdacht geïnspecteerd.

Al die grensovergangen zorgen voor een isolement van de enclave en leiden soms tot absurde situaties. Zo mogen buitenlandse auto's Servië niet binnenrijden langs de grenspost in Ustibar. Een bijkomend probleem voor de enclavebewoners is dat zij in de praktijk altijd douaneplichtig zijn. Het maakt geen verschil uit of ze naar de markt in Rudo of Priboj rijden. Dit is een groot nadeel voor de plaatselijke landbouwers die hun producten buiten de enclave willen verkopen, wat het smokkelen populair maakt. Sinds 2000 zijn de plaatselijke grenswachten door douaniers uit andere provincies vervangen. Zo probeert de overheid het smokkelen en andere illegale activiteiten uit te roeien.

De meeste smokkelaars gebruikten tot voor kort niet de hoofdweg via Ustibar, maar ontliepen het betalen van douanerechten langs moeilijke berijdbare bergwegen. Augustus 2015 werd een nieuwe weg naar Priboj in gebruik genomen. Die blijft op Servisch grondgebied en omzeilt dus vier grensposten, waardoor frequente en langdurige grenscontroles worden vermeden. Met zijn veertien kilometer lengte is deze route ook iets korter.

In de enclave Medurjecje zijn twee winkels. Eén ervan schrijft Servische facturen, de andere Bosnische. Volgens verkoopster Biljana Tosic kan er betaald worden met Bosnische marken, Servische dinars en Montenegrijnse... euro's! De grens met Montenegro ligt maar 15 km verderop en Montenegro is weliswaar geen lid van de Europese Unie, maar gebruikt toch de euro als betaalmiddel!

Er zijn nog meer eigenaardigheden.

Zo is er in deze Bosnische enclave een kantoor van het Servische ministerie van Binnenlandse Zaken. Twee Bosnische inwoners werken in Priboj voor de Servische staat, alhoewel daarvoor het Servische staatsburgerschap vereist is. Bij Servische verkiezingen stemmen de Servische inwoners in de plaatselijke basisschool, dus op Bosnisch grondgebied. En bij verkiezingen in Bosnië stemmen de Bosnische inwoners in diezelfde school.

Dragan Markovic staat in Bosnië, zijn koe in Servië. www.radiosarajevo.ba

Sastavci

Sastavci, één van de twee enclave-dorpen, ligt pal op de grens. Een deel van de inwoners woont in de Bosnische enclave, andere huizen staan in Servië. De woningen van Momir Markovic en zijn broer Radisa staan naast elkaar, maar zijn door een rood hek bovenop een denkbeeldige grens van elkaar gescheiden. Momir woont in Servië, Radisa in de Bosnische enclave. Momir is Serviër, Radisa Bosniër. Hun vader was een Joegoslavische partizaan die zich in zijn graf zou omdraaien mocht hij weten dat zijn landbouwgrond tussen twee landen uit ex-Joegoslavië verdeeld is.

Nieuwe asfaltweg naar Priboj. <http://priboj.sns.org.rs>

Het woonhuis van landbouwer Dusan Jesic bevindt zich in Servië, zijn schuur met het vee en andere bijgebouwen staan enkele tientallen meters verderop in de Bosnische enclave. Bij Radivoje Drobnjakovic is het andersom. Hij

woont in Bosnië en de rest van zijn eigendommen staan op Servisch grondgebied.

Miroslav Grabovcic is secretaris van Sastavci. Hij deelt het woonhuis met zijn broer Dragoslav. De rijksgrens loopt door hun woning. Miroslav is Serviër en heeft een auto met een Servische nummerplaat. Dragoslav heeft de Bosnische nationaliteit en tegen de bumper van zijn auto hangt een Bosnische nummerplaat.

“Ik heb de Bosnische nationaliteit,” zegt een 72-jarige huisvrouw.

“Mijn kinderen wonen in hetzelfde dorp, maar buiten de enclavegrenzen. In Servië, dus. Zij hebben de Servische nationaliteit en dienden tijdens de burgeroorlog in het Servische leger.”

Svetlana Vukovic is eigenares van de Bolero, een taverne in de enclave. De Bosnische belastinginspectie vraagt haar om de prijzen in Bosnische marken op de kaart

De vrienden Hajro Gibanica en Tomislav Drobnjaković staan op een brug die de enclave begrenst. Hajro woont in Bosnië, Tomislav in Servië (maar werkt in Bosnië). www.muskiportal.com

Stevo Vilotic op het kerkhof van het gehucht Olandici.
www.kurir.rs

te zetten. Zij weigert omdat haar klanten uit Servië komen en met Servische dinars betalen. Als postbode is Stevo Vilotic actief in twee landen. Daarnaast is hij burgemeester van heel Sastavci, zowel het Bosnische als het Servische deel.

De inwoners van Bosnisch Sastavci én die van het Servische deel hebben een gezamenlijke begraafplaats, deels in Bosnië en deels in Servië. In Sastavci doorkruist de enclavegrens een aantal graven! Ook andere begraafplaatsen liggen pal op de enclavegrens. In het gehucht Olandici bijvoorbeeld worden heel wat overledenen in twee landen tegelijk begraven. Zelfs de doden ontkomen niet aan de aardse rijksgrenzen!

GEDURENDE tientallen jaren konden de inwoners van Sastavci het niet eens worden over de locatie van de nieuw te bouwen kerk. Uiteindelijk is die op Servisch grondgebied opgericht. Er woont echter geen orthodoxe priester in de nabijheid. Indien nodig komt priester Savo uit Rudo langs om zijn parochianen uit de enclave te bedienen. Zijn collega Stanko uit Priboj verzorgt

de diensten en kerkelijke plechtigheden voor het Servische deel van Sastavci. De enclavegrens is ook de grens tussen het Bosnische bisdom Dabro en het Servische Milmesevo.

Ontbrekend grensverdrag

Meer dan een kwarteeuw na het uiteenvallen van de Socialistische Federale Republiek Joegoslavië zijn heel wat grenzen tussen de vroegere deelrepublieken nog altijd niet vastgelegd. Ook de grens tussen Servië en Bosnië is niet kadastraal bepaald. Beide regeringen hebben in 2001 een internationale diplomatieke commissie opgericht om tot een overeenkomst te komen over hun rijksgrenzen, met respect voor de belangen van de volkeren van beide landen. Tot hiertoe is er eensgezindheid over ongeveer 97% van de grenzen. Maar een overeenkomst over de afbakening is nog niet ondertekend. Ruim 40 km² grensgebied is nog omstreden.

Waterkrachtcentrale van Bajina-Basta. <http://geosondagroup.com>

Orthodoxe kerk in Sastavci. www.youtube.com

Er resteren vier twistgebieden. Twee daarvan bevinden zich bij de benedenloop van de Drina, een grensrivier. Daar staan de Servische waterkrachtcentrales Zvornik en Bajina Basta. De Drina is een 346 kilometer lange zijrivier die in de Sava uitmondt. De Drina vormt op veel plaatsen de grens tussen Servië en Bosnië. Vroeger was hier de grens tussen het West-Romeinse en Oost-Romeinse Rijk (en daarmee ook de grens tussen het orthodoxe en het katholieke geloof). De elektriciteitscentrales Zvornik en Bajina Basta zijn volledig Servisch. Dat land financierde de aankoop van de bouwgrond en de constructie. Alle opbrengsten gaan naar Servië. Maar de staatsgrens loopt in het midden van de Drina, waardoor bijvoorbeeld de generatoren van Bajina Basta op Bosnisch grondgebied staan. Servië wil ter hoogte van de twee centrales de grens naar de linkeroever opschuiven. In ruil voor deze grenscorrectie zou de Drina op andere plaatsen helemaal Bosnisch worden. Bosnië denkt eerder aan een financiële vergoeding voor het gebruik van zijn grondgebied (uiteraard met terugwerkende kracht!).

Een derde twistappel is het dorp Strpci. Daar loopt de spoorlijn tussen Belgrado (Servië) en Bar (Montenegro) over een lengte van twaalf kilometer over Bosnisch grondgebied. Ook het station van Strpci is Bosnisch. Servië eist het Bosnische traject volledig voor zich op, zodat de spoorweg helemaal op Servisch en Montenegrijns terrein zou komen. Maar Servië is niet bereid om elders grond af te staan.

Tot slot is er ook nog onenigheid over de rijksgrens bij de dorpen Rudo en Priboj. Bosnië en Servië proberen beide om de enclave-situatie in Medurjecje op te heffen. Hinderlijke bestuurlijke voorschriften, de onlogische realiteit en de vele grensovergangen met de daarbij horende controles verzieken het leven van zowel Bosniërs als Serviërs. Al in de tachtiger jaren van de vorige eeuw werd een mogelijke oplossing voorgesteld, maar het gedetailleerde voorstel bleef waarschijnlijk op het bureau van een lokale politicus liggen.

De twee landen willen gebieden van de gemeenten Priboj en Rudo met elkaar uitwisselen. Over de manier waarop dat het best gebeurt, verschillen de visies. Servië wil de rijksgrens in het midden van de rivier Lim trekken en niet bovenop de kam van de berg Bic, waar de enclavegrens zich bevindt. Op deze manier wordt o.a. de Bosnische enclave bij de Servische gemeente Priboj gevoegd en zal er

Tunnel bij het treinstation van Strpci.
<https://commons.wikimedia.org>

Lim rivier bij de Bosnische gemeente Rudo. <https://commons.wikimedia.org>

dit geen enclave meer zijn. In ruil wil Servië elders gelijkwaardige gebieden aan Bosnië afstaan. Bosnië dringt aan op het bepalen van alle 49,25 km gemeentegrenzen tussen Priboj en Rudo als rijksgrens, mits er een smalle corridor komt die de enclave met de rest van Bosnië verbindt. Ook in dit voorstel houdt de enclave dus gewoon op te bestaan.

Elke territoriale uitwisseling vereist serieuze compromissen en er zal pas een oplossing voor de enclave Medurjecje zijn als elk twistpunt opgelost is en het grensakkoord in zijn geheel door beide landen is goedgekeurd. Na een pauze van tien jaar werkt de bevoegde com-

De Bosnische minister van Buitenlandse Zaken Igor Crnadak en president Aleksandar Vucic van Servië. www.predsednik.rs

missie aan een voorstel. Gemikt wordt op een slotakkoord tegen het einde van 2018. Maar of die deadline gehaald wordt, is twijfelachtig.

Toetreding tot de Europese Unie

Inwoners van de enclave Medurjecje (en ruime omgeving) wachten vol spanning op een akkoord. Voor hen moet niet zozeer de enclave verdwijnen, zij zijn aan het leven op de grens gewend geraakt. Maar er moet dringend een einde komen aan de grenscontroles. Dat kan wellicht slechts na toetreding van beide landen tot de Europese Unie, wat nog lang zal duren. Servië is inmiddels als 'kandidaat-lidstaat' aanvaard en hoopt tegen 2020 klaar te zijn voor het lidmaatschap. Europese Commissievoorzitter Jean-Claude Juncker is voorzichtig en verwacht dat Servië voor 2025 lid kan worden. Bosnië hinkt wat achterop. Dat land onderhandelt sinds september 2016 met de Europese Unie over het kandidaat-lidmaatschap. Het heeft dus een iets langere weg af te leggen. Wél bevindt Bosnië zich op één stap van volledig lidmaatschap van

de Navo na ontvangst van het Membership Action Plan op 23 april 2010.

Volgens lokale bestuurders zijn de moeizame onderhandelingen over het grensverdrag het gevolg van een gebrek aan interesse vanuit de Europese Unie om te morrelen aan de Balkangrenzen. Europa beseft maar al te goed dat elke territoriale wijziging in de Balkanpuzzel (zelfs een wederzijds overeengekomen en vreedzame oplossing) andere gebieden in de regio kan destabiliseren.

Bronnen:

<http://geosite.jankrogh.com>
<http://www.academia.edu>
<http://archive.li>
<https://en.wikipedia.org>
<http://git.net>
<http://balkans.aljazeera.net>
<http://sgd.org.rs>
<https://www.slobodnaevropa.org>
<http://priboj.sns.org>
<https://focusnewsinfo.wordpress.com>
<http://www.kurir.rs>